

УДК 341.17:174:004

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.74>

ЦИФРОВА ЕТИКА У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Терлюк О.І.,*доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
фізична особа-підприємець,
ORCID: 0000-0003-4594-0517***Терлюк І.Я.,***доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
Львівського національного університету ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького,
ORCID: 0000-0002-0900-4388***Дідух Х.В.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Львівського національного університету ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького,
ORCID: 0000-0002-7284-2667*

Терлюк О.І., Терлюк І.Я., Дідух Х.В. Цифрова етика у праві Європейського Союзу: нормативно-правове регулювання в контексті захисту прав людини.

Досліджується цифрова етика у праві Європейського Союзу крізь призму її нормативно-правового регулювання та зв'язку із захистом прав людини. На відміну від класичних досліджень, що здебільшого акцентують увагу на окремих регламентах чи директивах, у статті пропонується інтегральний підхід, що поєднує нормативний, інституційний та практико-судовий виміри. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, а також спеціально-правові методи: зокрема, формально-юридичний – для тлумачення правових норм ЄС; історико-правовий – для розкриття еволюції підходів до цифрової етики. З'ясовано теоретико-правову природу феномена цифрової етики. Наголошується на тому, що поняття цифрової етики є відносно новим у правовій науці, однак воно активно розробляється у міждисциплінарних дослідженнях та правових актах ЄС. Стверджується, що сутність цифрової етики полягає в інтеграції правових, моральних та технологічних засад функціонування цифрового середовища з метою забезпечення балансу між інноваціями та захистом фундаментальних прав. Досліджено відображення феномену цифрової етики у вторинному законодавстві ЄС та практиці Суду ЄС. Показано, що концепція цифрової етики поступово еволюціонувала від теоретичних рамок до практичної імплементації у нормативно-правовій базі ЄС. Підкреслено вирішальне значення практики Суду ЄС для конкретизації стандартів цифрової етики. Наголошено на зовнішньополітичному вимірі цифрової етики ЄС та на цій основі висловлено переконання про глобальний характер цього феномена. Відзначено, що для України зовнішньополітичний вимір цифрової етики ЄС означає необхідність активної імплементації європейських підходів у національне законодавство, зокрема у сфері захисту персональних даних, регулювання цифрових платформ та розвитку штучного інтелекту. Підсумовано, що адаптація європейського досвіду у сфері цифрової етики має принципове значення, оскільки саме він визначатиме рамки сучасного правопорядку у цифрову добу.

Ключові слова: цифрова етика, право Європейського Союзу, права людини, цифрові права людини, нормативно-правове регулювання.

Terlyuk O.I., Terlyuk I.Ya., Didukh Kh.V. Digital ethics in the law of the European Union: regulatory and legal regulation in the context of human rights protection.

Digital ethics in the law of the European Union is studied through the prism of its regulatory and legal regulation and its connection with the protection of human rights. Unlike classical studies, which

mostly focus on individual regulations or directives, the article proposes an integrated approach that combines regulatory, institutional and practical-judicial dimensions. The methodological basis of the study is formed by general scientific methods of analysis, synthesis, induction and deduction, as well as special-legal methods: in particular, formal-legal – for the interpretation of EU legal norms; historical-legal – for revealing the evolution of approaches to digital ethics. The theoretical and legal nature of the phenomenon of digital ethics is clarified. It is emphasized that the concept of digital ethics is relatively new in legal science, however, it is actively developed in interdisciplinary research and EU legal acts. It is argued that the essence of digital ethics lies in the integration of legal, moral and technological principles of the functioning of the digital environment in order to ensure a balance between innovation and the protection of fundamental rights. The reflection of the phenomenon of digital ethics in the secondary legislation of the EU and the practice of the Court of Justice of the EU is studied. It is shown that the concept of digital ethics has gradually evolved from a theoretical framework to practical implementation in the regulatory and legal framework of the EU. The crucial importance of the case law of the Court of Justice of the EU for specifying the standards of digital ethics is emphasized. The foreign policy dimension of the EU digital ethics is emphasized and the belief is expressed that this indicates the global nature of this phenomenon. It is noted that for Ukraine the foreign policy dimension of the EU digital ethics means the need to actively implement European approaches into national legislation, in particular in the field of personal data protection, regulation of digital platforms and the development of artificial intelligence. It is concluded that the adaptation of this experience is of fundamental importance, since it is it that will determine the framework of modern legal order in the digital age.

Key words: digital ethics, European Union law, human rights, digital human rights, regulatory framework.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток цифрових технологій докорінно змінює суспільні відносини, створюючи як нові можливості для реалізації прав людини, так і значні виклики у сфері їхнього забезпечення. З одного боку, цифровізація економіки, поширення інтернет-комунікацій, масове використання великих даних і алгоритмів штучного інтелекту тощо формують нову реальність, у якій традиційні механізми захисту прав і свобод часто виявляються недостатніми. А з іншого, залишається традиційна етика, яка передбачає універсальні моральні засади – повагу до людської гідності, справедливість, свободу, рівність та відповідальність. Ці категорії не втрачають своєї актуальності навіть у цифрову добу, однак потребують нової інтерпретації та правового закріплення у зв'язку зі специфікою цифрового середовища.

Саме у поєднанні класичних етичних принципів із сучасними правовими механізмами і виникає феномен цифрової етики. Вона не відкидає традиційну моральну основу, а навпаки – трансформує її, пристосовуючи до викликів штучного інтелекту, алгоритмічного управління, цифрових платформ та глобальної мережевої взаємодії. Одним із перших на глобальному рівні завдання не лише розбудови цифрового ринку, але й формування нормативно-правової та етичної основи цифрового середовища, в центрі якої перебуває людина та її права, поставив Європейський Союз.

Проблематика цифрової етики в праві Європейського Союзу набула актуальності в умовах зростання ролі транснаціональних корпорацій, що володіють масивами персональних даних і алгоритмічними системами, здатними суттєво впливати на приватність, свободу вираження, рівність і доступ до правосуддя. У цьому контексті правові акти ЄС – *Загальний регламент про захист даних* (GDPR), *Акт про цифрові послуги* (DSA), *Акт про цифрові ринки* (DMA), *Регламент про штучний інтелект* (AI Act) та інші – стали глобальними орієнтирами у сфері цифрових прав та етики. Вони поєднують у собі класичні підходи до захисту прав людини з новими інструментами регулювання цифрової екосистеми.

Стан опрацювання проблематики. Порушена в заголовку проблема викликає значний інтерес у зарубіжній та українській юридичній, а також міждисциплінарній науці. У європейському академічному дискурсі цифрова етика найчастіше аналізується у зв'язку з розвитком права на захист персональних даних у контексті регулювання штучного інтелекту (L. Floridi, J. Cows), функціонування цифрових платформ та викликами для конституційних прав і свобод (G. De Gregorio).

В українській юридичній науці ця проблематика лише починає отримувати системне висвітлення. Дослідження зосереджуються переважно на питаннях адаптації національного законодавства до стандартів ЄС у сфері захисту персональних даних, кібербезпеки та регулювання цифрових ринків. Серед найновіших українських праць, присвячених зазначеній тематиці, привертають увагу статті О. Гиляки [1, с. 15–30] та Л. Тарасенка [2, с. 123–133]. У першій проаналізовано особливості захисту персональних даних у цифровому середовищі, у другій – здійснено правовий аналіз феномена цифрових прав. Окремі аспекти проблематики вже порушувалися в наукових публікаціях авторів, зокрема у контексті правових викликів і наслідків для публічного управління в умовах

інформаційного суспільства [3, с. 258–265], проблемних аспектів європейського врегулювання цифрових прав [4, с. 59–65], а також у межах дослідження правового регулювання блокчейн-технології [5]. Низку праць присвячено аналізу *Загального регламенту про захист даних* (GDPR) та його впливу на національне право [див., напр.: 6], проте системні дослідження цифрової етики як самостійного правового феномена наразі відсутні. Це зумовлює потребу у комплексному підході, який дозволив би інтегрувати здобутки європейської науки і практики у вітчизняний контекст, особливо з огляду на процеси євроінтеграції України.

Для цілісного осягнення проблематики для нас важливим методологічним орієнтиром став *Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних* (2018), підготовлений під егідою низки європейських інституцій для допомоги практикам, які не спеціалізуються у сфері захисту даних, включаючи адвокатів, суддів та представників інших юридичних професій [7]. Водночас фундаментом дослідження є чинна нормативно-правова база Європейського Союзу. Усі необхідні для аналізу документи – зокрема регламенти, директиви, рішення, керівні принципи та судову практику – були отримані через офіційний портал *EUR-Lex – Access to European Union Law*, що забезпечує зручний доступ до актуального правового масиву ЄС. Портал надає відкритий доступ до нормативних актів (регламентів, директив, рішень), документів інституцій (Європейської комісії, Ради ЄС, Європейського парламенту), практики Суду ЄС (CJEU), матеріалів публічних консультацій, «білих» і «зелених» книг, підготовчих документів (COM, SWD тощо). Гнучка система пошуку за ключовими словами, датами, тематиками та типами документів дозволяє здійснювати повноцінний і цілеспрямований аналіз джерельної бази [8].

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі нормативно-правових засад цифрової етики в праві Європейського Союзу крізь призму захисту прав людини, з'ясуванні теоретико-правової природи цього феномена, дослідженні його відображення у вторинному законодавстві ЄС та практиці Суду ЄС, а також у визначенні перспектив імплементації відповідних європейських підходів в українське законодавство в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Поняття цифрової етики є відносно новим у правовій науці, проте воно дедалі активніше використовується у наукових дослідженнях та нормативних документах Європейського Союзу. Його сутність полягає в інтеграції правових, моральних і технологічних засад функціонування цифрового середовища. Цифрова етика охоплює комплекс норм і принципів, що визначають належну поведінку суб'єктів у сфері інформаційних технологій, водночас забезпечуючи пріоритет прав людини.

У сучасній літературі цифрова етика розглядається як система принципів, що покликана забезпечити баланс між технологічними інноваціями та захистом прав особи. Так, Л. Флоріді (L. Floridi) та Дж. Каулз (J. Cowls) запропонували уніфіковану рамку з п'яти основоположних принципів: *прозорості*, яка вимагає пояснення логіки функціонування алгоритмів і автоматизованих систем; *справедливості* та *безпеки*, що передбачають захист користувачів від кіберзлочинності та технологічних зловживань; *підзвітності й відповідальності*, які покладають на суб'єктів цифрових відносин обов'язок гарантувати дотримання прав людини; *недискримінації*, що унеможливорює відтворення або посилення упереджень у цифровому середовищі; та *орієнтації на благо людини* (людиноцентричності), згідно з якою будь-які технології мають служити людині, а не навпаки [9].

Подібним чином, Дж. де Грегоріо (G. De Gregorio) інтерпретує цифрову етику як складову ширшого феномена «цифрового конституціоналізму», що трансформує співвідношення прав і владних повноважень у цифровому суспільстві [10].

Ці принципи стали основою сучасного європейського дискурсу про цифрову етику. У Європейському Союзі вони формують правову рамку для регулювання цифрових технологій у тісному зв'язку з еволюцією інтеграційного права та зростанням ролі захисту прав людини у цифровому середовищі. Основу цього процесу становить поєднання загальних норм, закріплених в установчих договорах та Хартії основних прав ЄС, а також у спеціальних регламентах та директивах, спрямованих на врегулювання окремих аспектів цифрової діяльності.

Вихідним елементом нормативної системи є *Хартія основних (основоположних) прав ЄС* (далі – *Хартія*), яка з набуттям чинності Лісабонським договором 2009 року отримала статус первинного права. *Хартія* гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 7), право на захист персональних даних (ст. 8), свободу вираження поглядів та інформації (ст. 11), а також право на ефективний судовий захист (ст. 47). Ці положення набули особливого значення в цифрову епоху, адже саме вони забезпечують основу для регулювання персональних даних, комунікацій та свободи у віртуальному середовищі [11].

У практичному вимірі поняття цифрової етики закріплене у низці офіційних документів ЄС. Зокрема, у *«Керівних принципах етики для надійного штучного інтелекту»* (2019), підготовлених експертною групою високого рівня з питань штучного інтелекту (ШІ) при Європейській Комісії,

прямо вживається термін «digital ethics» та пропонується підхід «ethics by design» [12]. Європейський наглядовий орган із захисту даних (EDPS) у своєму висновку на *Європейську стратегію з даних* (2020) також наголошує на ролі цифрової етики як необхідної складової європейської цифрової екосистеми [13].

На нормативному рівні засади цифрової етики імplementовані в актах вторинного права ЄС.

Найбільш знаковим актом у сфері цифрових прав є *Загальний регламент про захист даних* (2016/679), який набув чинності у 2018 році. GDPR закріпив принципи обробки персональних даних (законність, пропорційність, прозорість, мінімізація даних) та визначив широкий спектр прав суб'єктів: право на доступ до своїх даних, право на виправлення, видалення («право на забуття»), обмеження обробки, перенесення даних. Регламент встановив суворі вимоги до контролерів даних, увів інститут уповноважених із захисту даних та передбачив механізми співпраці наглядових органів у межах ЄС [14].

Новим етапом у врегулюванні діяльності онлайн-платформ став прийнятий у 2022 році *Акт про цифрові послуги* (Digital Services Act, DSA). DSA покликаний визначати обов'язки провайдерів послуг у частині протидії незаконному контенту, забезпечити прозорість алгоритмів, захист прав користувачів та гарантування безпечного цифрового середовища. Особливу увагу приділено великим платформам, на які покладено підвищені стандарти відповідальності [15].

Комплементарним до DSA є *Акт про цифрові ринки* (Digital Markets Act, DMA), також ухвалений у 2022 році. DMA спрямований на обмеження монополізації цифрового ринку та запобігання зловживанню домінуючим становищем великих «воротарів» (gatekeepers). Він зобов'язує компанії забезпечувати недискримінаційний доступ до своїх послуг, гарантувати можливість перенесення даних і уникати практик, що обмежують конкуренцію [16].

У 2024 році Європейський Союз ухвалив перший у світі комплексний *Регламент про штучний інтелект* (AI Act), який установлює ризик-орієнтований підхід до використання технологій штучного інтелекту. AI Act забороняє практики з високим рівнем ризику для прав людини, зокрема *соціальний скоринг* (процес моніторингу, оцінки й прогнозування поведінки суб'єктів права – Авт.), і водночас передбачає суворі вимоги до систем середнього рівня ризику: обов'язкову прозорість, маркування контенту, створеного штучного інтелекту, та механізми незалежного аудиту [17].

До системи цифрового права ЄС належать також інші нормативні акти – *Директива про конфіденційність та електронні комунікації* (ePrivacy Directive), *Директива NIS2 щодо кібербезпеки*, *Регламент про кібербезпеку* (Cybersecurity Act), а також низка рекомендацій і політичних декларацій, що формують загальні стандарти цифрових прав. Усіх їх у вільному доступі можна знайти на порталі європейського законодавства *EUR-Lex – Access to European Union Law* [8].

Загалом, нормативно-правова база ЄС у сфері цифрової етики характеризується своєрідною інтегральністю: вона поєднує фундаментальні права, сучасні регуляторні акти та інноваційні підходи до технологічних ризиків. У результаті формується унікальна правова модель, що спрямована на захист людини в умовах цифрової трансформації та водночас стимулює розвиток внутрішнього ринку і конкурентоспроможність ЄС на глобальному рівні.

Нормативно-правові акти Європейського Союзу у сфері цифрової етики отримують практичне наповнення через тлумачення Суду ЄС у Люксембурзі. Його рішення відіграють ключову роль у формуванні стандартів цифрових прав, оскільки дозволяють адаптувати абстрактні норми до конкретних технологічних ситуацій і визначати баланс між інтересами держави, бізнесу та особи.

З-поміж «класичних» такого плану справ згадаймо декілька – справи *Google Spain* (C-131/12, 2014) та *Schrems I* (C-362/14, 2015) й *Schrems II* (C-311/18, 2020).

Першою справою Суд уперше визнав існування т. зв. «права на забуття». Громадянин Іспанії вимагав від компанії Google видалення посилань на інформацію про його майнові проблеми, опубліковану в минулому. Суд постановив, що пошукові системи є контролерами персональних даних і зобов'язані на вимогу суб'єкта видаляти посилання на застарілу чи нерелевантну інформацію. Це рішення заклало фундаментальний принцип: у цифровому середовищі право на приватність може мати пріоритет над свободою поширення інформації, якщо йдеться про захист гідності особи [18].

Дві інші справи стосувалися законності механізмів передачі персональних даних з ЄС до США. У рішенні *Schrems I* Суд визнав недійсним режим «Безпечної гавані» (Safe Harbour), а у справі *Schrems II* – механізм «Щита конфіденційності» (Privacy Shield). В обох випадках було встановлено, що американські закони не забезпечують належного рівня захисту персональних даних, гарантованого *Хартією*. Ці рішення не лише підтвердили високі стандарти захисту даних у ЄС, але й показали прагнення Союзу поширювати власні стандарти за межі його юрисдикції [19].

Однак, крім зазначених справ, варто відзначити рішення у справах *Tele2 Sverige* (2016), яке підтвердило заборону масового зберігання метаданих, та *La Quadrature du Net* (2020), де Суд ще раз наголосив на пріоритетності прав людини над інтересами державної безпеки у цифровому

середовищі та інші. На наш погляд, в сукупності усі вони засвідчують системотворче значення судової практики Суду ЄС у сфері цифрової етики. Вона конкретизує положення *Хартії* та вторинного законодавства, розставляє пріоритети між різними правами і свободами та формує єдині стандарти для всіх держав-членів. Та головне, завдяки цим рішенням ЄС послідовно утверджує модель цифрової етики, орієнтовану на людину та її права.

Водночас, треба визнати, що цифрова етика в Європейському Союзі не обмежується лише внутрішнім виміром – вона стає важливою складовою зовнішньої політики та міжнародних відносин. ЄС послідовно використовує власні нормативні моделі для формування глобальних стандартів у сфері цифрових прав, поєднуючи регуляторну силу внутрішнього ринку з дипломатичними ініціативами. Такий підхід отримав назву *Брюссельського ефекту* (*Brussels Effect*), коли європейські правові норми фактично стають орієнтиром для інших держав і транснаціональних корпорацій [20].

Схильні вважати, що глобальний вплив європейських стандартів у сфері цифрової етики був започаткований прийняттям 2016 року *Загального регламенту про захист даних* (GDPR). Адже його дія поширюється на всі компанії, які обробляють дані громадян ЄС, навіть за межами Союзу. До того ж, цей документ змусив корпорації та держави адаптовувати власне законодавство до європейських стандартів. Як результат – багато країн світу розпочали реформу системи захисту даних, орієнтуючись саме на GDPR як на «золотий стандарт».

Одночасно Європейський Союз активно просуває принципи цифрової етики на міжнародному рівні через співпрацю з Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, у рамках «Цифрового компаса 2030» (*Digital Compass*) Європейського Союзу – стратегічної програми ЄС до 2030 року у сфері цифрової трансформації, представленої Європейською комісією у березні 2021 року – було визначено завдання зміцнити позиції у сфері цифрових технологій та сприяти формуванню глобального простору, де права людини захищені й у цифровому вимірі [21]. Важливим елементом цієї політики є укладання міжнародних угод про обмін даними з країнами, які забезпечують «адекватний рівень захисту» відповідно до стандартів ЄС.

Звісно, політика ЄС у сфері цифрової етики має безпосередній вплив на Україну. Більш того, вважаємо, що для України цифрова етика ЄС має подвійне значення. *По-перше*, у рамках Угоди про асоціацію та зобов'язань за Угодою про цифровий ринок Україна бере на себе обов'язки з адаптації законодавства до європейських стандартів, насамперед у сфері захисту персональних даних, кібербезпеки та регулювання онлайн-платформ [див.: 22]. А *по-друге*, перспективи євроінтеграції потребують глибшого врахування положень GDPR, DSA, DMA та AI Act у національному правопорядку. Зокрема, реформування українського законодавства про захист даних і про регулювання штучного інтелекту прямо пов'язане з імплементацією норм ЄС.

Варто відзначити, що по факту зовнішньополітичний вимір цифрової етики ЄС також пов'язаний із захистом демократії та прав людини у глобальному контексті. Адже запропонований підхід у сфері цифрової етики ЄС протидіє авторитарним моделям цифрового управління, що базуються на масовому спостереженні та цензурі, й водночас пропонує альтернативну модель цифрового розвитку – відкриту, людиноцентричну та етично орієнтовану. На наш погляд, це має стратегічне значення не лише для країн-членів, але й для держав-партнерів, серед яких Україна відіграє особливу роль як держава, що прагне інтегруватися до європейського правового простору.

Ці тези схиляють нас до думки, що цифрова етика для ЄС є не лише внутрішнім завданням правового регулювання, але й інструментом глобальної політики. Вона визначає європейську ідентичність у цифрову епоху та сприяє формуванню нової системи міжнародних стандартів, де права людини визнаються універсальною основою цифрової трансформації.

Висновки. Викладене дає нам змогу дійти до таких узагальнених висновків.

Перший. Цифрова етика в праві ЄС постає як комплексне явище, що поєднує норми первинного та вторинного права, принципи *Хартії* основних прав ЄС і спеціальні регуляторні механізми. Вона орієнтована на забезпечення людиноцентричного підходу до цифрових технологій, у центрі якого перебувають гідність, свобода та права особи.

Другий. Нормативно-правова база ЄС охоплює широкий спектр актів, серед яких ключове місце посідають *Загальний регламент про захист даних* (GDPR), *Акт про цифрові послуги* (DSA), *Акт про цифрові ринки* (DMA) та *Регламент про штучний інтелект* (AI Act). Ці документи встановлюють баланс між інноваційним розвитком і необхідністю захисту прав людини, зокрема приватності, свободи вираження поглядів і недискримінації.

Третій. Вирішальне значення для конкретизації стандартів цифрової етики має судовою практика Суду ЄС. Рішення у справах *Google Spain* та *Schrems I/II* та інших закріпили право на забуття, вимогу адекватного рівня захисту персональних даних у транскордонних обмінах тощо. Вони показали, що цифрова етика не є абстрактним поняттям, а реальним правовим інструментом захисту особи.

Четвертий. Зовнішньополітичний вимір цифрової етики ЄС свідчить про глобальний характер цього феномена. ЄС послідовно поширює власні стандарти на міжнародному рівні, створюючи ефект «нормативної сили» у сфері цифрових прав. Для України це означає необхідність активної імплементації європейських підходів у національне законодавство, зокрема у сфері захисту персональних даних, регулювання цифрових платформ та розвитку штучного інтелекту.

У підсумку, в нашому розумінні цифрова етика в ЄС постає як багатовимірна правова конструкція, яка інтегрує моральні принципи, нормативні положення та судову практику, забезпечуючи людині захищене місце у цифровій екосистемі. Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції, вивчення та адаптація європейського досвіду цифрової етики має принципове значення, оскільки, переконані, саме він визначатиме рамки сучасного правопорядку у цифрову добу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гиляка О. Право на приватність та захист персональних даних в умовах цифровізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 1. С. 15–30. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-1-15.
2. Тарасенко Л. Цифрові права: правова природа та еволюція. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2024. Випуск 79. С. 123–133. DOI:10.30970/vla.2024.79.123.
3. Терлюк О., Терлюк І. Розвиток інформаційного суспільства: правові наслідки та виклики для публічного управління. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2025. Том. 12, № 1 (45), С. 258–265. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.258>.
4. Дідух Х.В. Цифрові права: український та європейський досвід. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 85. Част. 1. С. 59–65. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.7>.
5. Терлюк О. Правове регулювання блокчейн-технології у публічному управлінні: аспекти міжнародного та українського досвіду використання. [Монографія]. Львів: Растр-7, 2024. 260 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Terliuk_Oleksii/Pravove_rehuliuвання_blokchein-tekhnologii_u_publichnomu_upravlinni_aspekty_mizhnarodnoho_ta_ukrain.
6. Белова М.В., Белов Д.М. Виклики та загрози захисту персональних даних у роботі зі штучним інтелектом. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 79. Част. 2. С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.2>.
7. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. Видання 2018 року / Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав; Рада Європи; Європейський Суд з прав людини; Європейський інспектор із захисту персональних даних. Б.м., 2018, 432 с.
8. EUR-Lex – Access to European Union Law (Доступ до законодавства Європейського Союзу). URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (Last accessed 18.09.2025).
9. Floridi L., Cowls J. *A Unified Framework of Five Principles for AI in Society*. *Harvard Data Science Review*, 2019, 1(1). URL: <https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/10jsh9d1/release/8> (Last accessed 19.09.2025).
10. De Gregorio G. *Digital Constitutionalism in Europe: Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*. Cambridge University Press, 2022. URL: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A3F61C6368D17D953457234B8A59C502/9781316512777AR.pdf/Digital_Constitutionalism_in_Europe.pdf?event-type=FTLA (Last accessed 21.09.2025).
11. Хартія основних прав Європейського Союзу. (2007/С 303/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2007/oj (дата звернення: 09.02.2025).
12. European Commission. *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> (Last accessed 20.09.2025).
13. European Data Protection Supervisor (EDPS). *Opinion 4/2020 on the European Strategy for Data*. Brussels, 2020. URL: https://www.edps.europa.eu/sites/default/files/publication/20-06-19_opinion_ai_white_paper_en.pdf (Last accessed 20.09.2025).
14. Регламент Ради ЄС 2016/679 про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних) від 27.04.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN> (дата звернення: 02.07.2025).
15. Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг та внесення змін до Директиви 2000/31/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (дата звернення: 20.08.2025).

16. Регламент (ЄС) 2022/1925 Європейського Парламенту та Ради від 14 вересня 2022 року про конкурентні та чесні ринки в цифровому секторі та про внесення змін до Директив (ЄС) 2019/1937 та (ЄС) 2020/1828 (Закон про цифрові ринки). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (дата звернення: 26.08.2025).
17. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) 2018/858, (ЄС) 2018/1139 та (ЄС) 2019/2144 та Директив 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 та (ЄС) 2020/1828 (Закон про штучний інтелект). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 26.08.2025).
18. Google Spain SL, Google Inc.v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CJ0131&from=EN> (дата звернення: 13.07.2025).
19. Рішення Суду ЄС у справі Шремс I. URL: <https://www.datawo.org/schrems-i/> (дата звернення: 13.07.2025); Шремс II: короткий зміст – все, що вам потрібно знати. URL: <https://www.gdprsummary.com/schrems-ii/> (дата звернення: 13.07.2025).
20. Anu Bradford, The European Union in a globalised world: the “Brussels effect”, *Groupe d’Etudes Géopolitiques*. Aug 2021, 75–79. URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/the-european-union-in-a-globalised-world-the-brussels-effect> (Last accessed 20.09.2025).
21. Цифровий компас – 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття. URL: <https://eufordigital.eu/uk/library/2030-digital-compass-the-european-way-for-the-digital-decade/> (дата звернення: 26.08.2025).
22. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 5.07.2025).